

Љубица Шљукић Туцаков
Факултет организационих наука
Универзитет у Београду

Приватна историја

Приватна прича: према садржају једног кофера / Ивана Стефановић. – Београд : Службени гласник : Архив Србије, 2012 (Београд : Гласник). – 537 стр. : илустр. ; 23 цм. ISBN 978-86-519-1400-6

Иако постоје код нас књиге које су писане на тему приватне историје, *Приватна прича* композиторке и списатељице Иване Стефановић (у заједничком издању Службеног гласника и Архива Србије) бави се овом темом на специфичан, није погрешно рећи – лични начин: у питању је врло приватна историја једне одређене породице, из које је сама ауторка потекла. Она се нашла у књизи захваљујући коферу који је ауторка наследила, у ком су сачувана писма, фотографије, сведочанства, укази, уговори, позивнице, телеграми и слична документа њене породице (нека од њих стара и више од 100 и 150 година), али и огромном раду који је Ивана Стефановић уложила како би сва документа – укупно преко 8.000 страна – разврстала, поређала хронолошки и протумачила. Осим тога, требало је даље истраживати – у Архиву Србије, Матици српској, Универзитетској библиотеци и другим архивима и музејима, као и преводити – са немачког, румунског, мађарског, уз сарадњу са стручњацима из одређених области. Резултат је књига о прецима породице Бота, која се опире класификацији – у њој ћемо наћи елементе биографије, дневника, путописа, хронике и документаристике (мада тиме нисмо исцрпили све могућности описа или коначног жанровског дефинисања књиге). Као окосницу књиге ауторка поставља цитирана документа; уз њих даје објашњења и коментаре (или оставља отвореним питања), али и личне утиске и размишљања који су назначени у одељцима названим „Дневник“, писаним у различитим периодима, од 2009. до 2011, и на различитим местима: у Београду, Цириху, Букурешту...

Како објашњава у уводу, њена је намера била да открије ко су и какви су били њени преци, али објективно и без улепшавања. Занима је „мала“, лична, али ипак заједничка историја једне обичне балканске породице у вртлогу „велике“. Књигу чине две веће целине. Прва, која чини главни део књиге, представља хронику породице Павла Боте (ауторкиног прадеде) и Светислава и Милане Стефановић (бабе и деде) и обухвата период од 1800. до 1916. г. Кроз причу о животном путу Павла Боте, лекара и политичара који је одрастао и школовао се у Аустроугарској, те са породицом прешао у Србију где је радио до краја живота, а потом и ћерке Милане, њеном школовању у Цириху, те браку са Светиславом Стефановићем, лекаром, песником и књижевним критичарем, прва књига осликава живот Срба у Аустроугарској, српске грађанске породице у XIX и почетком XX века, грађанске Србије и почетке модернизације друштва. Томе доприносе, поред главних,

и бројне „споредне“ личности – рођаци, пријатељи, удварачи... Док пише овај део, ауторка се у највећој мери ослања на документа из породичног кофера, пре свега писма, али и на нека званична (на пример, на говоре Павла Боте у Народној Скупштини). Иако је Ивана Стефановић у уводу истакла намеру да буде објективна, она на срећу, то није. Не успева (или ни не покушава) да сакрије пристрасност према неким личностима и даје често свој суд о њима. Осим што је и сам одабир докумената који ће ући у књигу и бити представљени читаоцу сугестиван, такви су и многи поднаслови, који на веома довитљив начин дају боју или одређују атмосферу неком догађају. У „Дневницима“, очекивано, наилазимо на интимније, исповедне тонове, некада готово лирске. Све то чини да и читаоци присније и снажније доживе ситуације кроз које пролазе актери ове приче. Друга књига иде дубље у прошлост, мање познату, трагом предака породице Бота у Румунији, то јест, Трансилванији. Ако смо први део могли назвати епистоларним, други би могао да буде означен као историјско-путописни. У њему више нема података из кофера, мада је једно од писама представљало подстицај да се крене у истраживање. Историјски подаци и одговори до којих ауторка долази смеђују се са дневничким записима који се у овом делу књиге претварају у путопис Трансилванијом, такође пун лирских тонова и личних импресија. На тај начин избегнута је Ивана Стефановић успела донекле да оживи своје претке и приближи их читаоцима.

Посебно је занимљив и значајан допринос ове књиге схватању друштвеног положаја и права жена код нас. Очигледно је да је ауторка веома заинтересована за ову тему и чини се да се потрудила да читаоцима пружи што више информација које је чувао кофер, а које се тичу живота жена, њиховог образовања, схватања о улози жене у друштву, њиховој еманципацији и слично. Не треба, међутим, заборавити, да је овде реч о богатијем грађанском слоју с краја XIX и почетка XX века (што је и период почетка образовања жена у Србији), те да су ови примери репрезентативни за одређени, мањински, модернији слој нашег друштва. У породици Бота сматрали су да је образовање њихове ћерке Милане веома важно, те је она, као и многе друге девојке из богатих словенских породица тог времена, ишла је на студије у Цирих. Не чуди нимало што ће родитељи бити разочарани када сазнају да Милана напушта студије, иако је положила све испите и чекао ју је само дипломски рад. Разлог је био разочаравајући и тада, а данас још више – да би се што пре удала! Павле ће због тога највише замерити Светиславу, Миланином будућем мужу, који ју је на то и охрабривао, док је сâм завршио два факултета и живо учествовао у интелектуалном животу Срба, и коме изгледа до самосталности своје супруге није нарочито било стало (он, како каже, гарантује њену егзистенцију). Ауторка жали због ове Миланине одлуке, са горчином констатујући да ће у њеном даљем животу бити све мање амбиције и ентузијазма, а чешће туге и незадовољства. У каснијим писмима поткрадаће се чак стилске и правописне грешке. Као још један пример жене која се покорава вољи свог мужа и остаје у његовој сенци, ту је и Миланина пријатељица из студентских дана, Милева Марић, касније Ајнштајн. Њена је улога у формулисању теорије релативности данас позната; она, међутим, у то време не жели да се о томе ишта зна, чак моли Милану

да на ту тему не прича никоме, како не би навукла на себе гнев свог, тада већ бившег, мужа Алберта Ајнштајна. Да се Павле Бота залагао за побољшање положаја жена у нашем друштву, видљиво је из његовог политичког ангажмана као и из његове личне преписке. Као посланик у Скупштини, инсистирао је на праву жена на образовање, праву на рад и праву гласа. У једном од писама он обавештава ћерку како ће жене у Србији ускоро моћи да предају у школама, уз, додуше, мању плату него мушкарци; ћерку информише о постојању женских школа у иностранству и њиховим програмима; критикује конзервативност Пруске која још увек не дозвољава женама да иду у школе. Ипак, из његових речи понекад провирује утицај патријархалног наслеђа, као када саветује ћерку како да допутује возом из Цириха – предлаже јој да узме женски вагон, као и да не разговара са мушкарцима да не би упала у невољу. Када је кренула дубље у прошлост, у другом делу књиге, тражећи историјске податке о својим прецима из Румуније, Ивана Стефановић, очекивано, готово да уопште није наишла на жене и женска имена. Информација о женама далеко је мање него што их је о мушкарцима у овој приватној историји, наравно, баш као и у случају „велике“ историје, примећује ауторка.

Ауторка је кренула у личну потрагу за својим прецима; из ње је произашла прича која пружа увид у живот Срба у једном историјском периоду – прича обичне, типичне балканске породице каквих је било много, како сама Ивана Стефановић каже. Ипак, књига нас, читаоце, са општег још једном враћа ка појединачном, у живот једне конкретне, „стварне“ породице која је оживела пред нама, и не можемо да не жалимо што су нека писма за нас остала неотворена и непрочитана, а неке људске судбине неисприповедане до краја.